

Tweeluik: spelen met risico's

Grenzen van bescherming

Kinderen verkennen hun grenzen in buitenspel. Maar doe je kinderen niet erg tekort door een te sterke bescherming? In dit artikel wordt een pleidooi gevoerd voor spelen met gezonde risico's. Hoe ga je om met risico's?

Kees Both is pedagoog en als auteur, lobbyist en adviseur actief op het terrein van kind & natuur

In het artikel in het septembernummer (Both, 2013) werd aan de hand van enkele voorbeelden (water, vuur, messen) het grote verschil tussen beleefde en objectieve risico's beschreven en hoe kan worden omgegaan met verschillen tussen kinderen. Dit artikel gaat over omgaan met risico's. We beginnen met een concreet voorbeeld: in bomen klimmen.

De boom in

Vanaf zeer jonge leeftijd hebben kinderen al de neiging om overal op en in te klimmen. Vanaf vier jaar zie je ze ook in struiken en bomen klimmen. Als dat al mogelijk is, want bomen – zeker die in de bebouwde kom – worden bijna altijd zo gesnoeid dat dit onmogelijk is. Als ergens nog een 'klimbare' boom staat, kun je er zeker van zijn dat er binnen de kortste tijd kinderen in klimmen. Volwassenen verbieden dat meestal, met als argumenten 'gevaarlijk' en 'het is niet goed voor de boom'. Of dat laatste klopt, hangt af van de boomsoort (zie daarover Janssen, Both & Van der Bogaard, 2008). Gelukkig zijn er gemeenten die het klimmen in bomen mogelijk maken en zelfs actief stimuleren, zoals Rotterdam en Vlaardingen, met het 'klauterwoud' (zie www.youtube.com/watch?v=c5So6qo_ShQ).

Concreet zie ik twee kinderen voor me, twee broertjes van zes en acht jaar oud. Het zijn echte bomenklimmers en hun ouders stimuleren dat. In de directe omgeving van hun huis – in een groen dorp – zijn klimbare bomen aanwezig, in verschillende gradaties van moeilijkheid en hoogte. De kinderen genieten ervan en leren



Kinderen leren op hun eigen kracht en handigheid vertrouwen

er ongetwijfeld veel van: durf, doorzettingsvermogen, het omgaan met variaties binnen de boom, bijvoorbeeld in de afstanden tussen de takken. Maar ook aandachtig en veelzijdig bewegen. Ze krijgen een kick als ze hoog in de boom zitten en alles van bovenaf op een gepaste afstand kunnen bekijken. Ook leren ze veel en op een intieme wijze over bomen: de textuur van takken en schors, de stevigheid van takken, de bladeren waarin je schuil kan gaan, de geuren en kleuren, seizoensveranderingen. Ze leren op

hun eigen kracht en handigheid vertrouwen, omgaan met onzekerheid, problemen oplossen, hun grenzen verleggen. Allemaal belangrijke *life skills*, waarbij de ontwikkeling van competenties op fysiek terrein samengaat met die op sociaal-emotioneel terrein. Risico's nemen is zodoende een vorm van intelligent gedrag. Er zijn aanwijzingen dat er een relatie is tussen succes hebben met het nemen van fysieke risico's en risico's durven nemen op heel andere gebieden van het leren (Stephenson, 2003, p.42; Gray, 2011).

Klimregels

Vanaf het begin hebben de ouders van de genoemde kinderen het klimmen begeleid, door aan te moedigen, maar ook door het geven van adviezen voor handig en veilig klimmen (zie hiernaast voor de klimregels). Ook dat je je niet moet laten opjatten om dingen te doen die je echt niet durft. De jongste van de twee heeft de neiging om zijn oudere broer te imiteren, maar de ouders zeggen hem dat hij allereerst zijn eigen gevoel moet volgen. Beide kinderen worden geprezen als zij **hun eigen grens** verleggen en leren ook om elkaar in dat opzicht elkaar te prijzen. En zij waarschuwen elkaar – bijvoorbeeld bij het dalen – voor mogelijke gevaren. Door dit alles wordt de fysieke en mentale veerkracht (in het Engels *resilience*) van de kinderen versterkt (Tovey, 2011).

Klimregels

1. Vraag aan je boom of je erin mag klimmen, beschouw hem als je vriend.
2. Beloof voorzichtig te zijn.
3. Houd je altijd op drie punten vast, bijvoorbeeld twee handen en een voet of twee voeten en een hand.
4. Klim met je gezicht en buik naar de stam toe, ook bij het uit de boom klimmen.
5. Vermijd dode takken zoveel mogelijk. Een dode tak heeft vaak geen schors en geen bladeren; er zitten vaak schimmels of paddestoelen op. Als je toch een dode tak gebruikt, voel dan voorzichtig of hij je kan houden. Sta er altijd heel dicht bij de stam op, daar is hij nog het stevigst.
6. Steun bij voorkeur op drie verschillende takken.
7. Ga nooit hoger dan je durft. Het is geen wedstrijdje en je moet ook nog terug! Naar boven is makkelijker dan naar beneden! Kijk regelmatig naar beneden om te zien hoe hoog je zit en hoe je je daarbij voelt.
8. Word je toch ineens bang, ga dan rustig zitten en haal diep adem met je buik. Daar word je rustig van. Als je niet weet hoe je naar beneden moet komen, roep om hulp.
9. Als het geregend heeft, is de schors en het mos erg glad; NIET KLIMMEN.

Naar de kliminstructie van 'Het bewaarde land – programma natuurbeleving voor kinderen'

Te veilig opgroeien

'Risico's zijn nooit absoluut. Risico's zijn ingebed in waarden van wat beschouwd wordt als wel of niet passend voor kinderen ...' (Tovey, 2011). We moeten hier onderscheid maken tussen de kans op fatale ongelukken – met dodelijke afloop of waardoor je levenslang gehandicapt blijft – en minder ernstige, bijvoorbeeld een gebroken arm. De eerstgenoemde risico's zijn onaanvaardbaar, laatstgenoemde zou je als 'onvermijdelijk' voor gezond buitenspel en daarmee 'aanvaardbaar' kunnen noemen. Je moet je afvragen wat een veilige omgeving is voor kinderen. Is dat een >>



• Christian Both

omgeving waarin kinderen beschermd worden tegen elke mogelijke kans op beschadiging en daardoor in een toestand van afhankelijkheid gehouden worden, om het met een beeld te zeggen: ingepakt worden in watten (Malone, 2007)? Zo'n omgeving kan nooit 'veilig' zijn, omdat het geen uitdaging biedt en daardoor de kinderen de mogelijkheden onthoudt om juist die vaardigheden te ontwikkelen die nodig zijn voor de eigen veiligheid en die van anderen. Resultaat kan zijn een generatie van bange kinderen, die gemakkelijker fobieën zullen ontwikkelen (Sandseter & Kennair, 2011). We wijzen hier nogmaals op roekeloosheid als overcompensatie bij onvoldoende uitdaging.

Omgevingen kunnen dus te veilig zijn en veiligheid kan daarom nooit het uiteindelijke doel zijn (Tierney, 2011).

De hierboven genoemde leereffecten van in bomen klimmen – die overigens voor de meeste fysieke activiteiten gelden – zullen niet optreden

als kinderen te weinig risico's mogen nemen, de negatieve effecten wel (Little en Wyver, 2008). We noemden hierboven het risico op gebroken armen of benen 'aanvaardbaar' in het licht van de belangrijke ontwikkelingsstimulansen die daar tegenover staan. De pionier van de *adventure-playgrounds*, de Engelse Marjorie Allen,

formuleerde de afweging van dat risico tegenover het verlies aan ontwikkelingsstimulansen wat provocerend als: *'better a broken bone, than a broken spirit'* (Tovey, 2011, p. 60). Sommige maatregelen om veiligheid te bevorderen kunnen zelfs regelrecht de onveiligheid stimuleren. Zo leiden rubbertegels onder een klimrek er vaak toe dat kinderen als compensatie roekelozer worden, met als gevolg daarvan meer botbreuken (Gill, 2008).

Keuringen: zoeken naar evenwicht

De samenleving zorgt via wet- en regelgeving voor de veiligheid van burgers. Dat geldt ook voor buitenspel, in het bijzonder speeltoestellen. Die moeten gekeurd en gecertificeerd worden door een daartoe bevoegde en erkende instantie. Bij het natuurspelen is echter in veel gevallen geen sprake van een speeltoestel, maar van 'spelaanleidingen', zoals heuvels, bomen, et cetera (Visser, e.a., 2008). Dit onderscheid is soms lastig te maken, maar als er een spijker in een boom geslagen wordt, is dat een 'speeltoestel'. Het is verstandig om bij het ontwikkelen van speelna-

tuur al in een vroeg stadium de GGD of een keuringsinstelling om advies te vragen over de plannen. Dat kan later veel problemen voorkomen. Het is jammer dat de veiligheidsvragen vaak de noodzaak van buitenspelen en van risico's overschaduwen. Bij adviezen en keuringen zou daarom aandacht voor de positieve kanten (de 'baten') in evenwicht moeten zijn met die voor de gevaren. Met een groep betrokkenen, met gezond verstand, spelaanleidingen en speelandschap kritisch bekijken, levert al veel op. Zo is het bijvoorbeeld evident dat je onder een klimboom geen bankje of ander 'hard voorwerp' moet plaatsen.

Angstcultuur doorbreken

De angst van opvoeders met betrekking tot gevaren voor kinderen is wijdverbreid. Dit heeft dieper liggende oorzaken, zoals minder kinderen per gezin, de invloed van media die incidenten uitvergrooten en de indruk geven dat deze veel voorkomen, de angst bij scholen en andere organisaties voor juridische procedures rond aansprakelijkheid. Ook culturele factoren, zoals onzekerheid ('Doe ik het wel goed?') en een 'cultuur van de angst' (Furedi, 2007). Met als gevolg het vermijden van risico's, door normen en controles die de neiging hebben steeds verder te gaan. Een gevolg daarvan is dat kinderen sterk beperkt worden in hun buitenspel, maar ook – paradoxaal genoeg – dat het voor de kinderen juist gevaarlijker wordt! Er is een tegenbeweging nodig die deze 'cultuur van de angst' juist wil doorbreken.

Het gaat volgens Tovey (2011) om 'zo veilig als nodig is' – om te experimenteren – en niet om 'zo veilig mogelijk'. Aan dat laatste komt namelijk nooit een eind, het is nooit veilig genoeg. Er zijn hier ook levensbeschouwelijke, spirituele zaken aan de orde, namelijk de wens van totale controle en onkwetsbaar willen zijn (Zweerman, 2001) en het niet accepteren van een chaos-element in de werkelijkheid – zeker ook in de natuur die gekenmerkt wordt door het niet gestandaardiseerde en onvoorspelbaarheid ('wildheid'). Terwijl je ook wel weet dat totale controle niet kan en als het wel zou kunnen, dat het het leven in zekere zin ook onleefbaar zou maken. 'Er is altijd een zeker risico als je leeft – en hoe meer je leeft, hoe meer risico er is' (Ibsen, geciteerd in Tovey, 2011, p. 113)

Verstandig of roekeloos?

De ouders van twee van onze kleinzonen zijn een weekje op vakantie. Wij passen op. De oudste, Thijs, is negen jaar en een bekwame boomklimmer. Op een ochtend zie ik dat in zijn favoriete klimboom, een stevige en hoge eik, een dik touw

'Er is altijd een zeker risico als je leeft - en hoe meer je leeft, hoe meer risico er is'



Vanaf zeer jonge leeftijd hebben kinderen al de neiging om overal op en in te klimmen

vastgemaakt is aan een tak, zeven meter boven de grond. We kijken samen naar boven en hij vertelt me dat hij met dat touw kan afdalen, met zijn voeten tegen de stam. Desgevraagd zegt hij dat hij het zelf vastgemaakt heeft, de knoop heeft hij van zijn moeder afgekeken. Ik kan niet zomaar controleren of dat touw daarboven wel goed vast zit, ga er wat aanhangen en trek eraan. Ik vraag aan Thijs of hij me duidelijk kan maken hoe het daar vast zit. Uit zijn gebaren met mondelinge toelichting kan ik opmaken dat het touw twee keer om de tak heen gedraaid is en dat hij voorts met twee lussen de zaak vastgezet heeft. Dat klinkt betrouwbaar, hij klimt in de boom en komt met behulp van het touw weer naar beneden, met een gezicht van 'zie je wel?!' Ik ben gerustgesteld. Later die dag gaat het regenen. Ik zeg tegen Thijs dat hij daarom niet meer in de boom mag

klimmen. Zijn reactie, enigszins verontwaardigd: 'Waarom?' Ik vertel hem dat takken door de regen glad worden en dat je dan minder houvast hebt. Onder protest gaat hij mee naar huis. Iets later zeg ik tegen hem: 'Ik vind dat jij een heel goede boomklimmer bent. Je durft veel, ik vind je moedig. Maar je moet ook nadenken over wat je doet. Iemand die in een natte boom klimt, denkt niet na, maar doet domme dingen. Dat is niet moedig, ik noem dat roekeloos'. Thijs lijkt het te begrijpen. 🌻

In het januarinum-
mer van HJK ver-
schijnt een artikel
over risicovol spelen
op het speelplein
van Martin van
Rooijen.

Literatuur

De literatuurlijst kun je downloaden op www.hjk-online.nl